

Az egyszerűbb szóképek

Mind a köznyelvben, mind az irodalmi alkotásokban a szemléletesség és a hatásosság eszköze a képi ábrázolás, a képszerűség. A képek csak a szövegkörnyezetükben értelmezhetők. A képek magyaráznak és szemléltetnek egyszerre.

A köznyelvben is használunk képeket: Bogaram!, Nyulacsám!, kancsó füle, hegy gerince. Szólásokban is gyakori: úgy áll, mintha gyökeret vert volna a lába, nyakába veszi a határt, szalad, mint a nyúl.

Szókép:

- névátvitel, egy dolog, jelenség vagy fogalom nevének átvitele egy másik dologra vagy fogalomra a köztük fennálló valamilyen kapcsolat alapján.

Szóképek:

a) Metafora:

Hasonlóságon alapuló névátvitel, amelyben a két elem az azonosító és az azonosított:

„Hálót fon az est, a nagy barna pók.”

Teljes metafora: az azonosító és az azonosított is jelen van

„kikelet a jány, virág a szerelem.”

Csonka metafora: csak az azonosító van jelen, nekünk kell kitalálni, hogy ki/mi az azonosított

„Vígán élem világom, ne ítélj meg virágom.” / „Hé fiúk! Amott ül egy tűzok magában!” (Arany)

b) Megszemélyesítés:

A metaforával rokon, szintén hasonlóságon alapul. Elvont dolgokat, élettelen tárgyakat, természeti jelenségeket emberi cselekedetekkel, érzésekkel és tulajdonságokkal ruház fel:

„Valami titkot súg a végtelenség.”

c) Szinesztézia:

Különbő érzékterületekhez tartozó képzeteket kapcsol össze egy képbe.

„Egy kirakatban lila dalra kelt egy nyakkendő.”

d) allegória:

Egy hosszabb gondolatsoron, esetleg egész művön keresztülvitt mozzanatról-mozzanatra megvilágított metafora. Az allegorikus ábrázolásban kettős értelem érvényesül: a képi és a gondolati tartalom is megtartja önállóságát.

Pl.: Petőfi: Föltámadott a tenger vagy Arany János: álom allegória:

"Majd az édes álom pillangó képében
Elvetődött arra tarka köntösében,
De nem mert szemére szállni még sokáig,
Szinte a pirosló hajnal hasadtáig.
Mert félt a szunyogtól, félt a szűrös nádtól,
Jobban a nádasnak csörtető vadától,
Félt az üldözőknek távoli zajától,
De legis-legjobban Toldi nagy bajától."

e) Szimbólum:

Valamely gondolati tartalom képben való kifejezése. A szimbólum jelentését a szöveg alapján nekünk kell megfejteni. Lényege nem feltétlenül a fogalmi megértés, hanem inkább a megsejtés, megézés.

„Elvadult tájon gázolok:

Ős, buja földön dudva, muhar.

Ezt a vad mezőt ismerem,

Ez a magyar Ugar.” (Ady Endre: A magyar Ugaron)

f) Metonímia:

névcseré, két fogalom egymásra vonatkoztatása a köztük létrejövő térbeli, anyagbeli és ok-okozati összefüggés alapján.

- Térbeli: „Édes anyám asszony, ne féljen kegyelmed / Nem hozok a házra semmi veszedelmet.” (Arany János)

- Időbeli: „Visszajő tavaszra, rózsavirágzáskor.

Ha akkor sem jó, búzaaratáskor,

Ha akkor sem jó, szilvaaszaláskor.” (Népdal)

- Anyagbeli: „Tegnap este jöttem meg a csatából,

Leesett a vas a lovam lábáról.” (Népdal), köznyelvi: nincs egy vasam se.

- Ok-okozati: „Előtte sivár halom mered,

Két szeméből a bánat ered.” (József Attila: A vergődő diák)

g) Szinekdoché:

Szinekdoché: (= 'együttérzés, veleérzés'). A metonímia alfaja. Több típusa van:

A rész jelöli az egész fogalmát:

„Itthon vagyunk; pata és küllő

a tanyaház előtt megállnak.” (Erdélyi József: A tanyára)

A tágabb körű nemfogalom és a szűkebb körű fajfogalom fölcserélése:

„Holott kikeletkor az sok szép madár szól,

kivel ember ugyan él.” (Balassi Bálint: Egy katonaének)

Egyes számú szót használunk többes számú helyett:

„Már búcsúzott az élet,

eltávozott a szerelem,

fáradt sugár mosolygott

a gyér, pirosló levelen.” (Kosztolányi Dezső: Egy nyári dél álma)